

Stalininis politinis rinkimų teatras (II). Tarp ideologijos ir praktikos: rinkimai Lietuvoje 1947–1948 m.

Vladas Sirutavičius

Lietuvos istorijos institutas

Lithuanian Institute of History

sirutavicius@yahoo.com

Santrauka. Straipsnyje aptariami pirmieji rinkimai į LSSR Aukščiausiąją Tarybą ir į vietines tarybas 1947–1948 m. Daroma prielaida, kad pagrindinis rinkimų tikslas buvo ne politinės valdžios legitimacija, bet lietuvių tautos sovietizacija. Todėl Lietuvos partinė vadovybė partinėms organizacijoms ir vietiniams valdžios organams kėlė tikslą į rinkimų procesą įtraukti kaip galima daugiau žmonių ir užtikrinti visuotinį rinkėjų dalyvavimą. Straipsnyje, remiantis gausia archyvine medžiaga, atsakoma į klausimą, kaip rinkimų organizatoriams sekėsi išskeltus uždavinius įgyvendinti. Daroma išvada, kad rinkimai į tarybas buvo fikcija, nes organizuoti į instituciją, kuri realios politinės galios sovietinėje sistemoje neturėjo. Rinkimų rezultatai neišreiškė rinkėjų valios, nes buvo nustatyti partinės vadovybės, nors rinkimų procese buvo tiesioginės demokratijos apraiškų. Rinkėjų susirinkimai galėjo atšaukti partijos komitetų siūlomus rinkimų komisijų narius, kandidatus, o deputatai privalėjo atsiskaityti rinkėjams, kaip įgyvendina jų priesakus. Rinkimai stalinmečiu nespėdė sovietinės valdžios Lietuvoje legitimumo klausimo, tačiau laikyti svarbiu naujos sovietinės tapatybės formavimo instrumentu.

Reikšminiai žodžiai: tarybos, rinkėjų aktyvumas 1947–1948 m., sovietizacija, Lietuvos komunistų partija, Antanas Sniečkus.

Stalinist Political Electoral Theater (II). Between Ideology and Practice: The Lithuanian Elections of 1947–1948

Abstract. The article discusses the first elections to the Supreme Soviet of the Lithuanian SSR and local councils in 1947–1948. The author of the article presumes that the primary goal of the elections was not the legitimization of political power but the Sovietization of the Lithuanian people; therefore, the Lithuanian party leadership set a goal for party organizations and local government bodies to involve as many people as possible to ensure universal voter participation. Based on extensive archival material, the article looks closely at the results of the election organizers in achieving their goals. It concludes that the council elections were a sham, as they were organized for a body that held no real political power within the Soviet system. Moreover, the election results did not reflect the will of the voters, as they were determined by the party leadership, even though some manifestations of direct democracy were present in the electoral process, i.e., the assemblies of voters could reject the members of election commissions and candidates proposed by party committees, and deputies were required to report to voters on how they fulfilled the promises. Elections during the Stalinist era did not address the issue of the legitimacy of Soviet rule in Lithuania, but they were an important instrument in the formation of a new Soviet identity.

Keywords: councils, voter turnout in 1947–1948, Sovietization, Lithuanian Communist Party, Antanas Sniečkus.

Received: 15/06/2026. **Accepted:** 23/07/2026.

Copyright © 2026 Vladas Sirutavičius. Published by the Martynas Mažvydas National Library of Lithuania. This is an Open Access article distributed under the terms of the [Creative Commons Attribution Licence \(CC BY 4.0\)](https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/), which permits unrestricted use, distribution, and reproduction in any medium, provided the original author and source are credited.

Ivadas

Remdamasis „politinio teatro“ samprata, kurios reikšmę trumpai aptariau pirmoje šio straipsnio dalyje¹, analizuosiu pirmuosius rinkimus į LSSR Aukščiausiąją Tarybą, kurie įvyko 1947 m. vasario 9 d., ir į vietines tarybas (darbo žmonių deputatų tarybas), kurie organizuoti 1948 m. sausio 18 d. Lietuviškoje istoriografijoje šiems dvejiems rinkimams skirta dar mažiau dėmesio nei pirmiesiems – rinkimams į Sovietų Sąjungos Aukščiausiąją Tarybą. Istorikas L. Truska, apibūdindamas visų trejų pirmųjų rinkimų į tarybas kampanijas, pabrėžė: „<...> buvo ilgos ir labai triukšmingos, atimdavo iš valdžios daug laiko, energijos ir popieriaus (plakatai buvo aplipdomi visi stulpai, tvoros, namų sienos) <...>“. Nors pirmaisiais pokario metais dauguma žmonių „rinkimus“ boikotavo, oficialiais duomenimis, „komunistų ir nepartinių blokas“ vis tiek surinkdavo beveik 100 procentų balsų.² Plačiau apie 1947 m. ir 1948 m. rinkimus rašė V. Tininis. Istorikas aptarė kai kuriuos pasirengimo rinkimams aspektus, trumpai apibūdino gyventojų požiūrį, balsų skaičiavimo ypatybes³. Apibendrindamas autorius teigė, kad rinkimai vyko „šiurkščios prievartos sąlygomis“ ir visiems jiems buvo būdinga „jų rezultatų falsifikavimas“. Iš esmės su tokiais istorikų vertinimais galima sutikti. Vis dėlto, vertinant stalininį politinį rinkimų teatrą, būtų klaidinga šiuos rinkimus lyginti su rinkimais atstovaujamos ir liberaliosios demokratijos bei taikyti jiems tuos pačius kriterijus.

Apskritai pirmieji pokario rinkimai Europoje⁴ vyko ne tik sudėtingomis socialinėmis-ekonominėmis sąlygomis politiniu-ideologiniu požiūriu poliarizuotose visuomenėse, bet ir vis stiprėjant konfrontacijai tarp JAV ir Sovietų Sąjungos. Visos šios aplinkybės lėmė rinkimų pobūdį ir jų rezultatus. Rinkimų organizatoriai (laikinos vyriausybės) ir jų užsienio globėjai, siekdami palankių rezultatų, naudojo įvairiausias priemones rinkėjų nuostatomis paveikti, todėl sunku būtų tuos rinkimus neabejotinai vadinti „skaidriais“, „laisvais“, „išreiškiančiais tautos valią“⁵. Tačiau vakarinėje Europos dalyje pirmieji rinkimai buvo konkurencingi ir todėl buvo laikomi „demokratiškais“. Konkurencingi pirmieji rinkimai buvo ne tik vakarinėje Europos dalyje, kuri pateko į JAV įtakos sferą, bet ir rytinėje, atsidūrusioje SSRS valdžioje. Kaip teigia istorikai, pirmieji parlamento rinkimai karą pralaimėjusioje Vengrijoje (1945 m. lapkričio mėn.), kurią okupavo sovietinė kariuomenė, šalies istorijoje buvo patys laisviausi, o Vengrijos komunistų partija juos pralaimėjo⁶. Taip pat konkurencingi rinkimai vyko Čekoslovakijoje ir juos laimėjo komunistai. Formaliai

¹ Pirmą straipsnio dalį apie 1946 m. rinkimus į Sovietų Sąjungos Aukščiausiąją Tarybą skaitykite: Sirutavičius, V. Stalininis politinis rinkimų teatras (I). Tarp ideologijos ir praktikos: pirmieji pokario rinkimai Lietuvoje 1946 m. *Parlamento studijos*, 2026, Nr. 37, p. 26.

² Truska, L. Lietuva 1938–1953 metais. Kaunas: Šviesa, 1995, p. 131–132. Apie rinkimus Klaipėdos krašte rašė Rubenas Bukavickas, žr. Klaipėdos kraštas Tarybų Lietuvos sudėtyje 1945–1948 metais: probleminiai klausimai ir teisiniai aspektai. *Istorija*, 2018, t. 110, Nr. 2, p. 35–37.

³ Tininis, V. *Komunistinio režimo įtvirtinimas Lietuvoje ir jo nusikaltimai: antroji sovietinė okupacija (1944–1953)*. Vilnius: Margi raštai, 2009, p. 9–12.

⁴ Jaltos (Krymo) konferencijoje 1945 m. vasario 4–11 d. JAV, Didžiosios Britanijos ir Sovietų Sąjungos lyderiai priėmė „Išlaisvintos Europos deklaraciją“. Trijų šalių lyderiai sutarė „išlaisvintose Europos valstybėse“ sukurti „sąlygas vidaus taikai“. Tuo tikslu demokratiniiais principais sudarytos laikinos vyriausybės buvo „įpareigos organizuoti laisvus ir išreiškiančius tautos valią rinkimus“, o sąjungininkai „<...> jei bus būtina, prisidės prie tokių rinkimų organizavimo“. *Советский Союз на международных конференциях период Великой Отечественной Войны 1941–1945 гг., том IV: Крымская конференция руководителей трех союзных держав – СССР, США и Великобритании (4–11 февраля 1945 г.): сборник документов*. Москва: Изд. политической литературы, 1984, p. 257–258. Skaitytojams priminsiu tai, ką rašiau pirmoje straipsnio dalyje: Teherane F. D. Rooseveltas sutiko su J. Stalino išsakytu nuostata, kad rinkimai Baltijos kraštuose vyks pagal SSRS konstituciją ir užsienio stebėtojams nedalyvaujant. Taigi Jaltoje Vakarų lyderiai rinkimų Baltijos respublikose klausimo jau nebekėlė ir taip netiesiogiai patvirtino Teherane sudarytą sandorį.

⁵ Apie pirmuosius parlamento rinkimus Graikijoje, kurie vyko 1946 m. kovo mėn., žr. Michalopoulou, C. A Unique Collaboration: Prominent Statisticians' Survey Work in Greece in 1946. *The American Statistician*, 2014, Vol. 68, No. 3, p. 196–203; Nachmani, A. Civil War and Foreign Intervention in Greece: 1946–49. *Journal of Contemporary History*, 1990, Vol. 25, No. 4, p. 494. Apie tai, kaip JAV darė įtaką parlamento rinkimų kampanijai Italijoje 1948 m., žr. Wall, L. W. America's „Best Propagandists“: Italian Americans and the 1948 „Letters to Italy“ Campaign. In: *Cold War Constructions. The Political Culture of United States Imperialism, 1945–1966* / ed. by Christian G. Appy. The University of Massachusetts Press, 2000, p. 89–109.

⁶ Rothschild, J; Wingfield, M. N. *Return to Diversity. A Political History of East Central Europe since World War II*. Oxford: Oxford University Press, 2000, p. 98. Taip pat žr. Mevius, M. *Agents of Moscow. The Hungarian Communist Party and The Origins of Socialist Patriotism 1941–1953*. Oxford: Oxford University Press, 2010, p. 131–132.

konkurencingi pirmieji parlamento rinkimai buvo ir Lenkijoje 1947 m. sausio mėn. Tačiau, lenkų istorikų teigimu, jie vyko ypatingomis sąlygomis: opozicijai visais būdais buvo trukdoma juose dalyvauti, nevengiant smurto ir represijų, administracinis spaudimas darytas ir opozicijos rėmėjams. Galiausiai rinkimų rezultatai masiškai falsifikuoti⁷ (prosovietinės vyriausybės prašymu Maskva atsiuntė specialią MGB kariškių grupę, kuri klastojimams vadovavo).

Sovietinėje Lietuvoje rinkimai vyko partizaninio karo sąlygomis. Ginkluotas ir neginkluotas pagrindis stengėsi įvairiomis priemonėmis rinkimus į tarybas sužlugdyti. Antra vertus, politinis rinkimų teatras funkcionavo pagal taisykles, kurios buvo surašytos Sovietų Sąjungoje, praktikoje išbandytos dar 1937 m. ir vyko politinėje sistemoje, kurioje neegzistavo politinė konkurencija. Rinkimuose dalyvavo tik „komunistų ir nepartinių blokas“. Vis dėlto stalininėje mobilizacinėje politinėje sistemoje rinkimai į visų lygių tarybas atliko svarbią „masių politizacijos“ funkciją. Todėl valdžia ne tik skatino gyventojų įsitraukimą į rinkimų procesą, bet ir vertė jame kuo aktyviau dalyvauti. Tiesa, toks politinis dalyvavimas buvo žymia dalimi formalus, nes didesnės įtakos politinių sprendimų priėmėjams neturėjo⁸.

Straipsnyje įrodoma, kad stalininių rinkimų tikslas Lietuvoje buvo ne valdžios legitimacija kaip pliaralitinėse politinėse sistemose, bet visuomenės, tautos sovietizacija. Taigi, partija, kuri rinkimus į tarybas organizavo ir prižiūrėjo, juos naudojo kaip priemonę naujai politinei tapatybei – sovietiniam patriotizmui formuoti.

Partinė spauda rinkimus vaizdavo kaip ypatingą politinį ir valstybinį įvykį Lietuvos gyvenime ir kaip didžiulę lietuvių tautos ir liaudies šventę⁹. Gyventojų įsitraukimą į rinkimus lydėjo džiaugsmo ir entuziazmo proveržiai. Tokių emocijų kulminacija tapdavo diena, kai spauda pranešdavo apie „tautų vado“ Jossifo Stalino sutikimą balotiruotis. Ta proga partinis oficiozas rinkimus į LSSR AT vadino „didžia, istorine lietuvių tautos diena“ (Stalinas kandidatu į deputatus iškeltas visose sovietinėse respublikose ir, žinoma, visose išrinktas deputatu), neva ši „džiugi žinia visoje Tarybų Lietuvos liaudyje sukėlė beribį džiaugsmą ir entuziazmą <...>“. Staliną kandidatu iškėlė Vilniaus m. Tarybų r. įmonių darbininkai – suprantama, partijos komiteto iniciatyva. Stalinui sutikus balotiruotis, šiam „istoriniam įvykiui pažymėti“ partijos komitetas organizavo rajono dirbančiųjų mitingą. Rajono įmonių darbininkus „apėmė entuziazmas“, ir jie suskubo prisiimti didesnius gamybinius įsipareigojimus. Sostinės geležinkelių depo šaltkalvis Tichonovas pasižadėjo metinę normą viršyti 200 proc., o Belkevičius – 170 proc.¹⁰ Tokių ir panašių rinkimų į LSSR AT ir į vietines tarybas aprašymų respublikinėje ir apskrinių partinėje spaudoje buvo daugybė. Visų jų tikslas – skatinti gyventojų politinį aktyvumą, įsitraukimą į rinkimų procesą ir galiausiai užtikrinti masinį dalyvavimą balsavimo dieną. Tačiau siekdama šių tikslų sovietinė Lietuvos valdžia susidūrė su keliomis labai rimtomis kliūtimis.

Ginkluoto pagrindžio iššūkis

Iššūkiu rinkimų organizatoriams, kaip ir 1946 m. rinkimuose, buvo lietuvių ginkluotas pagrindis. Partizanai įvairiomis priemonėmis stengėsi gyventojus atgrasyti nuo dalyvavimo rinkimuose, o sovietinius aktyvistus – nuo rinkimų organizavimo. Nuo partizanų labiausiai kentėjo rinkimų komisijų pirminkai, nariai, agitatoriai. Saugumiečių pranešimai fiksavo rinkimų komisijų narių nužudymo atvejus,

⁷ Korkuć, M. Wybory 1947 – mit założycielski komunizmu. *Biuletyn IPN*, 2007, Nr. 1–2, p. 112–113.

⁸ Ree van, E. *The Political Thought of Joseph Stalin. A Study in Twentieth – Century Revolutionary Patriotism*. London and N.Y.: Routledge Curzon, 2002, p. 3–4.

⁹ Lietuvių tautos džiaugsmo ir pasididžiavimo diena. *Tiesa*, 1947 01 09, Nr. 8, p. 1. Liaudies vieningumo manifestacija. *Tiesa*, 1947 02 10, Nr. 35, p. 1. Vasario 9 – lietuvių tautos šventė. *Literatūra ir menas*, 1947 01 30, Nr. 4, p. 1. Darbo žmonių pergalės šventė. *Naujasis kelias* (Marijampolės apskr. partijos ir vykdomojo komiteto laikraštis), 1948 01 22, Nr. 8, p. 1. Didžioji Tarybų Lietuvos darbo žmonių triumfo diena. *Stalinietis*, 1948 01 18, Nr. 5, p. 1.

¹⁰ Tarybų rajono partijos komiteto orginstruktorių skyriaus vedėjo Mandrykino pažyma Vilniaus m. partijos komitetui, 1947, LYA, f. 3109, ap. 4, b. 18, l. 43.

dar dažniau – sumušimo (po to komisijos pirmininkas ar narys privalėjo prisiekti, kad rinkimuose nedalyvaus¹¹). Vykstant rinkimų kampanijai į vietines tarybas, partizanai sugavo Lazdijų apskrities partijos komiteto sekretorių propagandai Tomą Kulakauską, kuris taip pat buvo ir apskrities rinkimų komisijos pirmininkas. Pirmininką „nusivedė į mišką“, o jo vairuotoją paleido¹². Mažeikių apskrityje, Ylakių valsčiuje, nužudyti du komisijos nariai (taip pat vieno komisijos nario žmona ir dukra)¹³. Artėjant rinkimams į LSSR AT, saugumiečiai gavo agentūrinių žinių, kad Alytaus apskrityje partizanai „sudarė ginkluotų agitatorių būrį“, kurio nariai naktimis vaikšto po kaimus ir „agituoja valstiečius nedalyvauti rinkimuose, o tuos, kurie nepaklausys, grasina nužudyti“¹⁴. Pasak saugumiečių, tokia „agitacija“ buvo gana efektyvi – gyventojai atsisakydavo dalyvauti rinkimuose. Partizanai taip pat naikino rinkėjų sąrašus, užpuldavo agitacinius punktus, rinkimų apylinkes, griovė telefono stulpus. Iš gyventojų, kad negalėtų balsuoti, atimdavo pasus ir karinius bilietus, balsavimo dieną apšaudydavo rinkimų apylinkes. Anot VKP (b) CK Lietuvos biuro pirmininko Vasilijaus Ščerbakovo, šiose pareigose pakeitusio M. Suslovą, pranešimo Maskvai, ruošiantis rinkimams į LSSR AT „gaujos“ įvykdė 260 išpuolių, per juos nužudė 372 sovietinius aktyvistus ir valstiečius. Per čekistines operacijas nukauta 350 „gaujų narių“ ir suimti 1387 „antisovietiniai elementai“¹⁵. Saugumiečių duomenimis, vietiniuose rinkimuose tik 1947 m. gruodį užfiksuoti 44 partizanų „ginkluoti išpuoliai“, per kuriuos žuvo 114 asmenų, tarp jų apygardos komisijos pirmininkas, keli komisijos nariai ir kandidatai į apylinkių tarybas. Dauguma žuvusiųjų buvo sovietų valdžios rėmėjai naujakuriai ir valstiečiai vidutiniokai¹⁶. Per tą patį laikotarpį žuvo 93 partizanai ir dar 148 buvo suimti.

Rimta problema tapo rinkimai į darbo žmonių deputatų tarybas. Į apylinkių, valsčių, miestų vietinės valdžios organus reikėjo išrinkti daugiau nei 41 tūkst. deputatų. Rinkimams reikėjo mobilizuoti didelį būrį agitatorių, rinkimų apylinkes, agitacinius punktus aprūpinti propagandine literatūra ir užtikrinti rinkimų organizatorių ir rinkėjų saugumą. Rinkimuose valdžia susidūrė su iš esmės nauja problema – dalis „partijos numatytų kandidatų“ atsisakydavo balotiruotis. Tokių atvejų buvo įvairiose Lietuvos vietose, dažniausiai valsčiuose. Saugumiečiai „atsisakymo“ atvejus fiksavo Šiaulių, Ukmergės, Panevėžio, Utenos ir kitose apskrityse¹⁷. Atsakymai paprastai „motyvuojami baime“. Valsčiuose ir ypač apylinkėse kandidato į tarybos deputatus situacija saugumo požiūriu buvo grėsminga, todėl anaipol ne visi išskelti kandidatai norėjo rizikuoti. Kaip teigiama oficialiuose pranešimuose, rinkimų išvakarėse atsisakymų buvo apie 600¹⁸. Tai sudarė daugiau 1 proc. bendro kandidatų skaičiaus.

Atsisakiusiųjų galėjo būti daugiau, ne visi tokie atvejai nurodyti pranešimuose. Antra vertus, kartais kandidatų į vietines tarybas „korpusas“ buvo sudaromas, nusižengiant rinkimų įstatymui. Apskrityse, kur partizaninis judėjimas buvo aktyvus ir ginkluotų išpuolių buvo daugiau, o norinčiųjų tapti vietinių tarybų deputatais trūko, partiniai vadovai, siekdami įvykdyti Vilniaus nurodymus, griebdavosi įvairių „gudrybių“. Artėjant rinkimams paaiškėjo, kad Varėnos apskrities partijos sekretorius, Šešioliškiosios

¹¹ LSSR MGB ministro Dmitrijaus Jefimovo pažyma, 1947 01 19, LYA, f. K41, ap. 1, b. 223, l. 148; LSSR MGB ministro D. Jefimovo specialus pranešimas 1947 01 29, LYA, f. K41, ap. 1, b. 223, l. 107.

¹² LSSR MGB 2-os valdybos, 6-o skyriaus viršininko Ščerbakovo pažyma, 1947 12 09, LYA, f. K41, ap. 1, b. 224, l. 111.

¹³ Mažeikių apskr. partijos komiteto Sakalausko ataskaita D. Šupikovui, 1947, LYA, f. 706, ap. 2, b. 8, l. 44.

¹⁴ Alytaus apskr. MGB viršininko Lobkovo spec. pranešimas LSSR MGB ministrui D. Jefimovui, 1947 02 01, LYA, f. K41, ap. 1, b. 231, l. 7.

¹⁵ *Lietuvos sovietizavimas 1944–1947 m.: VKP (b) CK dokumentai: dokumentų rinkinys* / sudarė ir parengė Mindaugas Pocius. Vilnius: Lietuvos istorijos instituto leidykla, 2015, p. 601.

¹⁶ LSSR MGB ministro D. Jefimovo spec. pranešimas A. Sniečkui, M. Gedvilui, J. Paleckiui, 1947, LYA, f. K41, ap. 1, b. 224, l. 118–120, 126, 132.

¹⁷ Kėdainių apskr. Jaugilių valsčiuje į tarybą atsakiusi balotiruotis mergina taip paaiškino savo apsisprendimą: ant namo durų radusi „raudonai nudažytą perspėjimą, kuriame teigiama, jei dalyvaus rinkimuose, bus nužudyta“. Jai buvo paskirta apsauga. LKP (b) CK informacinio skyriaus pažyma Nr. 28, 1948 01 18, LYA, f. 1771, ap. 11, b. 348, l. 19. LSSR MGB ministro D. Jefimovo spec. pranešimas A. Sniečkui, M. Gedvilui, J. Paleckiui, 1947 12 20, LYA, f. K41, ap. 1, b. 224, l. 116.

¹⁸ LKP (b) CK org. instruktorių skyriaus vedėjo N. Ščepino raštas VKP (b) CK partinių organų valdybai, 1948 01 14, LYA, f. 1771, ap. 11, b. 215, l. 19.

divizijos karys Juozas Matačinskas pateikė neteisingus duomenis. LKP (b) CK pranešė, kad visi kandidatai į valsčių ir apylinkių tarybas iškelti ir užregistruoti, tačiau paaiškėjo, kad 88 kandidatai neiškelti, o dar daugiau nei 400 kandidatų į deputatus neužregistruoti. Tos pačios apskrities Rudnios valsčiaus partijos sekretorius pats pasirašinėjo už kandidatus sutikimus balotiruotis (už rinkimų nuostatų pažeidimus ir parašų padirbinėjimą perduotas prokuratūrai). LKP (b) CK biuras sekretoriui J. Matačinskui už tokią „saviveiklą“ pareiškė papeikimą ir pašalino iš pareigų¹⁹. Sudėtinga padėtis buvo ir Lazdijų apskrityje, kurioje neužregistruotas 31 kandidatas į deputatus, o rinkėjų sąrašai daugelyje valsčių nebuvo patikrinti. Į tokias „atsiliekančias“ apskritis LKP (b) CK siųsdavo „partinio aktyvo brigadas“. Apskritai iš didžiųjų Lietuvos miestų (Vilniaus, Kauno, Šiaulių, Klaipėdos ir Panevėžio) padėti organizuoti rinkimų į apskritis buvo išsiųsti 2500 partinių aktyvistų.

Apie „antisovietinius pasireiškimus“

Panašiai kaip rinkimuose į SSRS AT saugumas fiksavo įvairius „antisovietinius pasireiškimus“: gandas ir priešiškas rinkimams gyventojų kalbas. Įvairiose Lietuvos vietose sklido gandai, kad bus karas, valdžia pasikeis, ir bolševikai, rusai, spaudžiami anglų bei amerikiečių, turės iš Lietuvos bėgti, todėl balsuoti nereikia. Gyventojai ragino vieni kitus nedalyvauti rinkimuose, nes „<...> po rinkimų [bolševikų] neliks ir partizanai žiauriai susidoros su tais, kurie balsavo“²⁰. Balsuoti nereikia, nes nėra pasirinkimo („už ką duoda, už tą ir balsuok“). Du inžinieriai iš Kauno svarstė: „<...> mums lietuviams reikia balsuoti už lietuvių, o ne už rusų <...>“. O štai Varėnos apskrities Merkinės valsčiaus valstietis sakėsi nebalsuosiąs „už Drobnią, nes jis – buožė“²¹. Šiaulių valsčiuje, Pakačiūnų kaime, gruodžio 26 d. „buožė“ mokykloje „šventinio vakaro metu“ nuėmė nuo sienos „partijos ir vyriausybės vadovų portretus“, juos suplėšė ir garsiai šaukė „Kas čia pakabino komunistus – banditus“ ir priėjęs prie rinkimų komisijos pirmininko grasino jam mirtimi“²² (už tai buvo suimtas).

Kaip ir ankstesniuose rinkimuose platinti „antisovietinio turinio lapeliai“, kuriuose gyventojai ne tik raginti nedalyvauti rinkimuose, bet ir grasinta tiems, kurie dalyvaus²³. Tokių ir panašių atsišaukimų saugumiečiai rasdavo nuo kelių, keliasdešimt ir net iki kelių šimtų. Rinkimų į LSSR AT išvakarės Tauragėje rasta 170 „antisovietinių lapelių“, kuriuose gyventojai kviečiami rinkimus boikotuoti. Saugumiečių parengtos ataskaitos, pranešimai, informacijos apie priešrinkimines „gyventojų nuotaikas“ sovietinės Lietuvos vadovybei kėlė rimtą susirūpinimą – „buržuaziniai nacionalistai“ ginkluotais išpuoliais, „antisovietine propaganda“ stengėsi sužlugdyti rinkimus į LSSR AT ir į darbo žmonių deputatų tarybas. LKP (b) CK turima informacija taip pat liudijo, kad antisovietinio pagrindžio veikla didžiausią įtaką daro apskričių bei valsčių gyventojams.

Priešrinkiminė mobilizacija

LKP (b) CK, siekdamas mobilizuoti gyventojus rinkimams, pirmiausia pasistengė sutelkti sovietinį ir partinį „aktyvą“ bei stiprinti rinkimų proceso partinę kontrolę. Pasiruošimo rinkimams klausimai turėjo būti apsvaistyti apskričių, miestų partiniuose plenumuose ir susirinkimuose²⁴. Rinkimams į darbo

¹⁹ A. Sniečkaus informacija VKP (b) CK sekretoriui A. Kuznecovui, 1948 01 10, LYA, f. 1771, ap. 11, b. 215, l. 2.

²⁰ LSSR MGB ministro D. Jefimovo specpranešimas LSSR VRM ministrui Juozui Bartašiūnui, 1947 01 23, LYA, f. K41, ap. 1, b. 227, l. 55.

²¹ Varėnos apskr. MGB viršininko Vukolovo spec. pranešimas LSSR MGB ministro pavaduotojui Litkenskui, 1947 02 08, LYA, f. K41, ap. 1, b. 231, l. 19. Aleksandras Drobnyš gimė Merkinės valsčiuje – LSSR finansų ministras.

²² L. e. LSSR MGB ministro pareigas Leonovo specpranešimas SSRS MVD – MGB įgaliotiniui Lietuvos SSR I. Tkačenkai, 1947 01 11, LYA, f. K41, ap. 1, b. 227, l. 2.

²³ L. e. LSSR MGB ministro pareigas Leonovo spec. pranešimas LSSR VRM ministrui J. Bartašiūnui, 1947 01 17, LYA, f. K41, ap. 1, b. 227, l. 35.

²⁴ LKP (b) CK biuro nutarimas, 1947 12 01, LYA, f. 1771, ap. 10, b. 210, l. 57.

žmonių deputatų tarybas partinė vadovybė įkūrė septynių CK aparato darbuotojų „informacinę grupę“²⁵. Grupė tapo savotišku „rinkimu štabu“, kurio uždavinys buvo akylai stebėti, kaip vyksta pasiruošimas rinkimams, ir apie trūkumus operatyviai informuoti partijos vadovus. Beje, rinkimams į LSSR AT tokio „štabo“ partinei vadovybei neprireikė. Matyt, LSSR vadovybei rinkimai į vietines tarybas organizaciniu ir administraciniu požiūriu buvo didesnis galvos skausmas nei rinkimai į LSSR AT.

Kad pasiruošimas rinkimams vyktų organizuočiau, LKP (b) CK apskričių ir miestų partijų komitetams buvo išsiuntinėtos instrukcijos, smulkiai reglamentuojančios partijos komitetų bei rinkimų komisijų darbą. Vietos valdžios organai turėjo pasirūpinti „agitacinių punktų“ įkūrimu bei rinkimų apylinkių įrengimu, o rinkimų komisijos – „biuletenių rezervu“, t. y. turėti atsarginių biuletenių²⁶. Ypač rūpintis kaip galima greičiau paskelbti rinkimų rezultatus. Valsčių partijų komitetai gautus iš rinkimų komisijų balsavimo rezultatus „tučiuojau telefonu perduoda apskrities partijos komitetui ir apygardos rinkiminei komisijai“. Apygardos komisijai skaičiuojant balsus turėjo dalyvauti partijos komiteto darbuotojas (taip pat ir „visuomenių organizacijų ir spaudos atstovas“). Apygardos komisija, suskaičiavusi balsus, „<...> privalo skubiai balsavimo protokolą pasiųsti <...> apskrities partijos komitetui“. Komitetas galutinius rinkimų duomenis siunčia ne tik centrinei rinkimų komisijai, bet ir LKP (b) CK. Apskričių teritorijoje esančių įmonių, MTS, tarybinių ūkių vadovams įsakyta sustiprinti apsaugą. Valsčių partorgai turėjo mobilizuoti aktyvistus, kad šie budėtų turgaus aikštėse, kelių sankryžose ir neleistų platinti „kontrrevoliucinių atsisaukimų“. Rinkimų komisijoms „rekomenduota“ leisti balsuoti ir tiems rinkėjams, kurie neturėjo asmens dokumentų, su sąlyga, kad žinoma jų gyvenamoji vieta. Partijų komitetai privalėjo užtikrinti kaip galima greitesnį ir saugesnį rinkimų rezultatų ir balsavimo protokolų perdavimą iš rinkimų apylinkių į Vilnių. Tam per rinkimus į LSSR AT įsakyta paruošti lėktuvų nusileidimo aikšteles²⁷.

Pagrindinis partinių organizacijų uždavinys buvo užtikrinti kuo gausesnį gyventojų dalyvavimą rinkimuose, todėl, kaip pažymėjo L. Truska, rinkimų kampanijos į tarybas buvo „ilgos ir labai triukšmingos, atimdavo iš valdžios daug laiko, energijos ir popieriaus <...>“. Rinkimų agitacija ir propaganda laikytos svarbiomis gyventojų mobilizacijos priemonėmis. Partijų komitetai organizavo „masinius mitingus“, o laikraščiai mirgėjo straipsniais apie „stalininių rinkimų demokratiškumą“, rinkimų komisijų sudarymą, kandidatų („ištikimi lietuvių tautos ir liaudies sūnūs ir dukros“) iškėlimą ir pan. Laikraščiuose buvo skelbiamos kandidatų biografijos, išsamiai aprašomi kandidatų susitikimai su rinkėjais, kurie paprastai „entuziastingai remia savo kandidatą“. Už „geriausius kandidatus“, komunistų ir nepartinių bloko kandidatus taip pat balsuota vieningai.

Toks rinkimų naratyvas buvo būdingas ne tik stalininiams rinkimams, bet ir rinkimams į tarybas postalininiu laikotarpiu. Rinkimų pasakojimo spaudoje tikslas buvo ne tik rinkėją *mokyti* (supažindinti ir aiškinti rinkimų įstatymą, balsavimo tvarką ir pan.), bet ir skatinti jo *emocijas*. Emocinio proveržio kulminacija buvo balsavimo diena, nes į tarybas buvo atrenkami patys geriausi. Todėl rinkimų diena – kupina džiaugsmo. Galima manyti, kad sovietinė propaganda, vykdydama partijos nurodymus, rinkėjų emociniais proveržiais ciniškai bandė užmaskuoti nedemokratinį rinkimų pobūdį. Vis dėlto, manyčiau, tokia prielaida neteisinga. Labiau tikėtina, kad partinėje spaudoje vaizduojamas rinkėjų entuziazmas buvo svarbus stalininio politinio rinkimų teatro elementas. Todėl rinkimų proceso aprašymuose nelen-gva atskirti „grūdus“ nuo „pelų“ arba, kitaip tariant, realybę nuo pramanų. Visai gali būti, kad pasakojimas apie gamyklos darbininką, rinkimų proga prisiimančią didesnius „socialistinius įsipareigojimus“, yra teisingas, tačiau abejonių kelia priešrinkiminių susirinkimų masinis pobūdis.

²⁵ LKP (b) CK biuro nutarimas (projektas), 1947 11 ?, LYA, f. 1771, ap. 10, b. 210, l. 155.

²⁶ LKP (b) CK informacinės grupės vadovo G. Priluckio informacija, 1948 01 16, LYA, f. 1771, ap. 11, b. 348, l. 7.

²⁷ Šiaulių apskr. partijos komiteto sekretoriaus Leono Kučinsko pažyma, 1947, LYA, f. 1128, ap. 3, b. 9, l. 31.

Dar apie agitacinį-propagandinį darbą, tiesioginės demokratijos apraiškas ir blogai sudarytus rinkėjų sąrašus

Agitacinį-propagandinį darbą dirbo ne tik spauda, bet ir miestų, apskričių, valsčių partinis aktyvas²⁸. Apie tai LKP (b) CK, o neretai patį A. Sniečkę, informuodavo partijos komitetų sekretoriai. Tokiose informacijose dominavo *kiekybiniai rodikliai* – kiek priešrinkiminių susirinkimų organizuota, kiek susitikimų su kandidatais ir deputatais sušaukta, kiek juose dalyvavo rinkėjų, kiek įrengta agitacinių punktų ir rinkimų apylinkių, kaip jos apipavidalintos ir pan.²⁹ Tokie informaciniai pranešimai juos rašantiems miestų bei apskričių partijų sekretoriams, taip pat ir tuos dokumentus skaitantiems LKP CK nariams liudijo apie gyventojų *įsitraukimą* į rinkiminį procesą ir *paramą* sovietinei valdžiai. Vaizdžiai tariant, apie *kiekybės perėjimą į kokybę* – rinkiminių renginių gausumas ir jų masiškumas liudijo partinių kadro organizacinius gebėjimus ir kompetenciją.

Valdžia gyventojų mobilizacijai rinkimams naudojo ir kitas priemones. Žinodama gyventojų nepasitenkinimą „kooperatine prekyba“, t. y. aprūpinimu būtiniausiais maisto produktais, pasistengė rinkimų išvakarėse apskričių ir valsčių centrams pateikti druskos, cukraus, žibalo, degtukų, duonos. Rinkimų į LSSR AT išvakarėse A. Sniečkus išsiuntė telegramą apskričių partijos komitetų pirmininkams, kurioje įsakmiai nurodė balsavimo dieną organizuoti „masines eitynes gatvėse bei aikštėse, kino filmų demonstravimą, saviveiklos kolektyvų, muzikantų ir kultūrininkų pasirodymus. Užtikrinti gyventojų atvykimą balsuoti ištisais kaimais, namais ir grupėmis“³⁰. Apskritai mobilizaciniam rinkimams būdingas buvo propagandos „sujungimas“ su pramogomis, taip tikėtasi agitaciją padaryti įtaigesnę. Telšiuose ir Plungėje, valsčių centruose buvo „organizuoti 33 kinoseansai“, o prieš kiekvieną kino filmą „perskaityti trumpi pranešimai apie rinkimų nuostatus ir Stalininę konstituciją“³¹. Panašiai agitacija vyko ir kitose apskrityse.

Svarbu buvo garantuoti ir rinkimus administruojančių darbuotojų, aktyvistų ir rinkėjų saugumą. Vidaus reikalų ministerija parengė planus, kaip rinkimų dieną užtikrinti saugumą³². Tam pasitelktas ne tik ginkluotas aktyvas, bet ir kariškiai, kurie rinkimų išvakarėse turėjo organizuoti rinkimų apylinkių apsaugą. Rinkimų dieną kariškiai privalėjo saugoti komisijos narius, lydėti juos su nešiojamąja urna ir užtikrinti saugų rinkiminių dokumentų gabenimą iš apylinkių į apygardų komisijas. Galiausiai prieš rinkimus į vietines tarybas 1947 m. pabaigoje iš Lietuvos buvo ištremta daugiau nei 2700 asmenų (736 šeimos)³³.

Rimtas iššūkis rinkimams, panašiai kaip ir 1946 m., buvo lojalių valdžiai ir išmanančių rinkimų organizavimą kadro trūkumas. LKP (b) CK pasiekdavo žinios, kad į rinkimų komisijas patenka „nepatikimi asmenys“. Komisijos narių lojalumą tikrino saugumas. Saugumiečiai taip pat tikrino ir iškeltų kandidatų į deputatus patikimumą. Apie juos, taip pat ir apie agitatorius, kandidatų patikėtinius stengtasi rinkti „kompromituojančią medžiagą“ – išsiaiškinti asmens „klasinę kilmę“, kokioms politinėms partijoms Lietuvos Respublikoje priklausė, ar nebuvo šaulys („fašistas“). Tačiau labiausiai saugumiečius domino, ką asmuo veikė karo metais, ar nebendradarbiavo su vokiečiais³⁴.

²⁸ LKP (b) CK rinkimams į vietos tarybas dirbti „polit. masinio darbo“ apskrityse nurodė pasiųsti Vilniaus partinės mokyklos kursantų „brigadas“. Mokyklos direktoriaus Skardžio raštas, 1947 12 18?, LYA, f. 749, ap. 2, b. 3, l. 1.

²⁹ Išliko keliolika Vilniaus miesto rajonų partijos komitetų sekretorių ir Vilnius apskrities partijos komiteto sekretoriaus informacinių pranešimų Vilniaus miesto partkomui bei LKP (b) CK apie pasiruošimą rinkimams į LSSR AT. LYA, f. 3109, ap. 4, b. 18, l. 2–4, 9, 11–12, 57–57, 82–84, 88–89, 94–96; f. 3109, ap. 4, b. 19, l. 41–42; LYA, f. 425, ap. 3, b. 30, l. 1–6, 9–13, 35–42, 49–50.

³⁰ LKP (b) CK sekretoriaus A. Sniečkaus telegrama, 1947 02 04, LYA, f. 425, ap. 3, b. 28, l. 50.

³¹ Telšių apskr. partijos sekretoriaus Venckaus ataskaita, 1947, LYA, f. 1203, ap. 6, b. 49, l. 33.

³² SSRS VRM įgaliotinio Žebrovskio ir LSSR VRM apskričių skyriaus viršininko Lisovskio pažyma, [1947 01 31], LYA, f. 1308, ap. 3, b. 8, l. 1–2.

³³ Trėmimai vykdyti, įgyvendinant SSRS MT 1947 m. rugsėjo 19 d. priimtą nutarimą. Tuoj po rinkimų ištremtos dar 284 šeimos (1134 asmenys.) Anušauskas, A. *Lietuvių tautos sovietinis naikinimas 1940–1958 metais*. Vilnius: Mintis, 1996, p. 318.

³⁴ L. e. LSSR MGB ministro pareigas Leonovo specpranešimas SSRS MVD – MGB įgaliotiniui Lietuvos SSR Ivanui Tkačenkai, 1947 01 11, LYA, f. K41, ap. 1, b. 227, l. 9–10. Pasitaikydavo atvejų, kai į komisijos narius buvo siūdomi asmenys, karo metais tarnavę policijoje ar „baudžiamajame būryje“ ir kalti dėl komunistų žudymo. L. e. LSSR MGB ministro pareigas Leonovo spec. pranešimas A. Sniečkui, J. Bartašiūnui, I. Tkačenko, 1947 01 14, LYA, f. K41, ap. 1, b. 227, l. 27; LSSR MGB ministro D. Jefimo specpranešimas, 1947 01 25, LYA, f. K41, ap. 1, b. 223, l. 97.

Per rinkimus į LSSR AT į saugumiečių akiratį papuolė Borisas Dauguvietis ir Antanas Žmuidzina-
vičius, nes abu 1940 m. „priklausė tautininkų partijai“. „Kompromatas“ apie kandidatus buvo pasiųstas
ministrui Juozui Bartašiūnui³⁵. Ar ministras apie tai informavo A. Sniečkų, nežinia. Kad ir kaip būtų,
saugumiečių medžiaga įtakos jų „politinei“ karjerai neturėjo – gerai žinomi lietuvių menininkai tapo
LSSR AT deputatais. Ypač daug „darbo“ nustatant „svetimus“ ir „nepatikimus“ komisijų narius, kandida-
tus saugumiečiai turėjo ruošiantis rinkimams į vietines tarybas. Mat smarkiai padaugėjo rinkimų komi-
sijų, jų narių bei išaugo kandidatų korpusas. Nustatyti „priešiški sovietinei valdžiai nusiteikę“ asmenys
buvo šalinami iš rinkimų komisijų, o kandidatai keičiami kitais – patikimais³⁶.

Kandidatų į deputatus lojalumui patikrinti egzistavo ir dar viena priemonė – tiesioginė demokratija.
Kandidatai galėjo būti atšaukti susitikimuose su savo rinkėjais. Kandidato atšaukimo priežastys būdavo
įvairios. Jis galėjo būti kaltinamas politiniu nelojalumu, priklausymu „svetimai klasei“ (buvo „buožė“) ir pan.
Šiauliuose per susitikimą su rinkėjais „atšaukta“ kandidatė, darbininkė, nes „okupacijos laiku
savavališkai išvyko į Vokietiją“. Kaišiadoryse „atšaukta“ kandidatė (mokytoja) – „už ryšius su banditais“. Pasitaikydavo ir kuriozinių atvejų. Kuršėnų apskrityje vienas kandidatas rinkimuose į apylinkės tarybą
atsisakė dalyvauti (matyt, išsigandęs grasinimų), o kitas „atšauktas“ dėl „psichinės ligos“³⁷. Atšaukimo
atvejų užfiksuota rinkimuose ir į vietines tarybas.

Beje, tiesioginės demokratijos apraiškų rinkimuose buvo ir daugiau. Kandidatai susitikimuose su rin-
kėjais gaudavo vadinamuosius priesakus – rinkėjų pageidavimus, kuriuos per savo kadenciją turėjo įgy-
vendinti, taip pat privalėjo rinkėjams „atsiskaityti“, kaip „priesakus“ įgyvendino³⁸. Rinkimuose į Vilniaus
miesto tarybą gyventojai pageidavo, kad būsiami deputatai „aktyviau kovotų su spekuliacija turguose“,
„sumažintų kainas kirpyklose“, pasirūpintų „savalaikiu laikraščių pristatymu“, „tilto per geležinkelį sta-
tyba“, padėtų „radiofikuoti miesto pakraščius“, „organizuotų normalų gatvių apšvietimą“, taip pat sutvar-
kytų elektros ir pagerintų vandentiekio tiekimą³⁹. Buvo ir kultūrinio pobūdžio „pageidavimų“: atidaryti
operos ir baleto teatrą, rekonstruoti miesto stadioną. Sostinės Žvėryno gyventojai prašė deputatų pasi-
rūpinti kino teatro statybą, „surasti pastatą bibliotekai“, steigti daugiau barų ir užkandinių. Skundėsi,
kad nėra vaisių parduotuvės, taip pat dėl prastų sąlygų pirtyse. Karinio dalinio, dislokuoto sostinėje,
kariškiai „prisakė“ iškeltiems į miesto tarybą deputatams (taip pat kariškiams) „būti negailestingiems
liaudies priešams“ ir pageidavo, kad išrinkti tarybos deputatai „paverstų Vilnių pavyzdinga sovietinės
respublikos sostine“⁴⁰. Suprantama, apskričių miestų ir miestelių gyventojai galėjo (ir turėjo) savų lūkes-
čių, tačiau ir juos labiausiai slėgė ekonominiai vargai – blogas aprūpinimas maisto produktais bei plataus
vartojimo prekėmis. Valsčiuose „priesakai“ galėjo turėti savo specifiką, visgi, manau, nesuklysiu teigda-
mas, kad ir ten rinkimuose dominavo socialiniai-ekonominiai klausimai.

Ir toliau rinkimų organizatoriams rimtas iššūkis buvo sudaryti rinkėjų sąrašus. Kaip ir ankstesniuose
rinkimuose, 1947 ir 1948 m. rinkimuose klaidas ir netikslumus iš esmės lėmė tos pačios priežastys: par-
tizanų keršto baimė ir sąrašų sudarinėtojų menka kvalifikacija. Dažni buvo ir pranešimai apie tai, kad
vėluojama sudaryti sąrašus, arba jie sudaromi atmestinais, neįrašomi į sąrašus „ištisi kaimai ir tarybiniai

³⁵ LSSR MGB ministro D. Jefimovo specpranešimas LSSR VRM ministrui J. Bartašiūnui, 1947 01 23, LYA, f. K41, ap. 1, b. 227, l. 58.

³⁶ Šiaulių, Varėnos apskrityse ir Kaune rinkimų komisijose nustatyti 35 „priešiški nusiteikę asmenys“. Į „nepatikimų“ sąrašą pateko ir Antanas Sodeika, nes priklausė „tautininkų partijai“, „turi ryšių su Amerika“, „nusiteikęs antisovietškai“, „brolis karininkas pa-
sitraukė į Vokietiją“. LSSR MGB 2-os valdybos, 6-o skyriaus viršininko Ščerbakovo pažyma, 1947 12 09, LYA, f. K41, ap. 1, b. 224,
l. 112–113. A. Sodeika – Lietuvos SSR operos ir baleto teatro solistas, nuo 1945 m. dėstė Kauno konservatorijoje, tais pačiais metais
jam suteiktas nusipelnusio artisto vardas.

³⁷ LKP (b) CK orginstruktorių skyriaus informacijos sektoriaus vedėjo Žukausko pažyma, 1948 01 16, LYA, f. 1771, ap. 11, b. 348,
l. 1, 4.

³⁸ LKP (b) CK biuras 1949 m. kovo 4 d. priėmė nutarimą, kuriuo įpareigojo tarybų deputatus apie savo susitikimus su rinkėjais ir apie
jų priesakus informuoti vykdomuosius komitetus.

³⁹ Vilniaus m. Tarybų raj. rinkėjų priesakai, 1947 12 26, Vilniaus regioninis valstybės archyvas (toliau – VRVA), f. 761, ap. 9, b. 141,
l. 1, 5. Vilniaus m. Dzeržinskio raj. rinkėjų priesakai, 1947, *ten pat*, l. 7, 8, 9, 10.

⁴⁰ Priesakai Vilniaus m. deputatams, 1948 01 05, VRVA, f. 761, ap. 9, b. 141, l. 3.

ūkiai⁴¹. Telšių valsčiuje rinkėjų sąrašai sudaryti „ne apeinant gyventojus asmeniškai, pagal jų gyvenamąją vietą, o pagal ūkio knygas, kurios saugomos valsčiuje“⁴². Todėl sąrašuose atsirado klaidų, o patikrinus rinkėjų skaičių – jis padidėjo. Panašių atvejų buvo ir daugiau.

Rinkėjų sąrašų problema egzistavo ne tik provincijoje, bet ir didžiuosiuose miestuose. Vilniuje, kai kurių miesto rajonų rinkimų apylinkėse, rinkimų išvakarėse rinkėjų sąrašai nebuvo baigti tikrinti⁴³. O juos tikrinant nustatyta, kad „daug rinkėjų į sąrašus neįtraukti“⁴⁴. Ne visose apylinkėse rinkėjų sąrašai buvo iškabinami viešai, kaip to reikalavo įstatymas. Pažymose apie pasiruošimą rinkimams neretai pažymima, kad „iškraipomos rinkėjų pavardės, neteisingai užrašomos gimimo datos“⁴⁵. Tokie „netikslumai“, labiausiai tikėtina, atsirado dėl kalbų nemokėjimo – lietuviai surašinėtojai nesuprato ir nemokėjo rusiškai, o atvykėliai – lietuviškai.

„Visi prie urnų“, arba rinkėjų aktyvumo klausimas

Rinkimų dienos aprašymai spaudoje (ir partijos sekretorių ataskaitose) buvo beveik tokie pat kaip ir 1946 m.: pirmieji balsuoja darbo pirmūnai, senoliai. Rinkėjai rinkosi dar prieš rinkimų apylinkių atidarymą. Žmonės balsavo „organizuotai“ ir „tvarkingai“ – grupėmis ir darbo kolektyvais. Rinkėjai šventiškai apsirengę, balsuoti „eina su vėliavomis ir muzika“. Rinkimų apylinkėse organizuojami „saviveiklininkų pasirodymai“. Maždaug toks šventinis rinkimų pasakojimas kartosis dar ne sykį, per kiekvienių rinkimus, ir bus svarbi sovietinio politinio rinkimų teatro dalis.

Partijų sekretoriai ataskaitose džiugiai raportavo apie entuziastingus ir valdžią remiančius užrašus ant balsavimo biuletenių, pavyzdžiui: „Aš balsuoju už Staliną“ arba „Tegyvuoją tarybų valdžią“, tačiau taip pat pripažino, kad „būdavo antisovietinių užrašų“: „Aš balsuoju už Trumeną, o ne už vagis, gyvates, plėšikus.“ Telšių m. rinkimų apylinkėje komisija rado du lapelius su „išpuoliais prieš Staliną“⁴⁶ (Telšių apskr. partijos sekretorius ataskaitoje „išpuolių“ turinio neužrašė). Pasitaikydavo ir viešų nepatenkintų rinkėjų pareiškimų – kodėl negalima balsuoti už lietuvi. Būdavo ir atsisakymų balsuoti⁴⁷ (deja, partijos sekretorių ataskaitose nerašoma, ar prieš tokius asmenis imtasi administracinių priemonių). Rinkimuose į vietines tarybas pasitaikydavo ir gerokai rimtesnių problemų – buvo atvejų, kai rinkimai apskritai galėjo neįvykti, ir ne dėl partizanų išpuolių. Kauno apskr. Seredžiaus valsčiuje rinkimams į tarybą „grėسė žlugimas“, nes valsčiaus partorgas Okunis „dėl neveiklumo ir girtuokliavimo“ buvo pašalintas iš pareigų. Padėtį puolė gelbėti apskrities partijos komitetas, pasiųsdamas į valsčių „brigadą“ partiečių⁴⁸.

Oficialius rinkimų rezultatus į LSSR AT centrinę rinkimų komisiją, kuriai pirmininkavo rašytojas Petras Cvirka (jis taip pat dalyvavo rinkimuose ir tapo AT deputatu⁴⁹), paskelbė vasario 13 d.⁵⁰ Deputatais

⁴¹ LKP (b) CK rinkiminė telegrama Vilniaus apskr. partijos ir vykdomajam komitetui, 1947 01 17, LYA, f. 425, ap. 3, b. 28, l. 3; LKP (b) CK rinkiminė telegrama Kauno apskr. vykdomajam ir partijos komitetui, 1947 01 18, LYA, f. 2785, ap. 2785, b. 115, l. 9; Vilniaus apskr. VR skyriaus viršininko raštas Vilniaus apskr. partijos sekretoriui Vasilenkai, 1947 01 26, LYA, f. 425, ap. 3, b. 30, l. 25.

⁴² Telšių apskr. partijos sekretoriaus Venckaus ataskaita, 1947, LYA, f. 1203, ap. 6, b. 49, l. 21.

⁴³ Vilniaus m. Tarybų raj. partijos komiteto orgskyriaus vedėjo Mandrykino informacija, 1947 02 07, LYA, f. 3109, ap. 4, b. 18, l. 57; Vilniaus m. Lenino raj. partijos komiteto sekretoriaus informacija, 1947 01 03, LYA, f. 3109, ap. 4, b. 19, l. 7.

⁴⁴ Sostinės Stalino rajone keliose rinkiminėse apylinkėse į sąrašus neįrašyta 600 rinkėjų. Vilniaus m. Stalino raj. orgskyriaus vedėjo Matulenko informacija, 1947 01 25, LYA, f. 3109, ap. 4, b. 18, l. 82–83; Vilniaus m. partkomo orgskyriaus vedėjo V. Rostovo pažyma, 1947 12 25, LYA, f. 3109, ap. 4, b. 17, l. 2, 5, 6.

⁴⁵ LKP (b) CK rinkiminė telegrama Kauno apskr. vykdomajam ir partijos komitetui, 1947 01 18, LYA, f. 2785, ap. 2785, b. 115, l. 9.

⁴⁶ Telšių apskr. partijos sekretoriaus Venckaus ataskaita, 1947, LYA, f. 1203, ap. 6, b. 49, l. 36.

⁴⁷ Vilniaus m. Stalino raj. partijos komiteto orginstruktorių skyriaus vedėjo Matulenkos politinformacija, 1947, LYA, f. 3109, ap. 4, b. 18, l. 96.

⁴⁸ Kauno apskr. partijos komiteto sekretoriaus propagandai ataskaita, 1948 01 29, LYA, f. 2785, ap. 2785, b. 115, l. 34–35.

⁴⁹ Tų pačių metų gegužės 2 d. rašytojas mirė. Liepos mėn. Vidiškių rinkimų apygardoje (15 apylinkių) buvo organizuoti papildomi rinkimai. Deputatu tapo Jonas Laurinaitis, nuolatinis LSSR MT atstovas prie SSRS MT. Jį į deputatus iškėlė kelių apylinkių „visuotiniai susirinkimai“. Papildomų rinkimų Vidiškių apygardoje dokumentai, 1947, LCVA, f. R-349, ap. 1, b. 223. Panašių atvejų buvo dar keletas.

⁵⁰ Centrinės rinkiminės komisijos pranešimas. *Tiesa*, 1947 02 13, Nr. 38, p. 1–2.

tapo visi 180 kandidatų, už „komunistų ir nepartinių bloką“ balsavo daugiau nei 98, o dalyvavo rinkimuose daugiau nei 97 proc. rinkėjų (oficialiais duomenimis, „prieš kandidatus į deputatus“ balsavo šiek tiek daugiau nei 24 tūkst., arba 1,6 proc. visų turinčių balso teisę rinkėjų).

Rinkimuose į vietos tarybas (apskričių, miestų, miestų rajonų, valsčių, apylinkių, gyvenviečių) biuletenių „su išbrauktomis kandidatų pavardėmis“ buvo gerokai daugiau – iš viso apie 55 tūkst. Dar 4 tūkst. biuletenių pripažinti negaliojančiais⁵¹. Taigi, apytiksliai 4 proc. visų dalyvavusių rinkimuose rinkėjų užbraukė visų kandidatų pavardes ar sugadino biuletenius. Tai buvo protestinis balsavimas ir vietos rinkimuose jis buvo didesnis.

LSSR AT deputatais tapo J. Stalinas, V. Molotovas, A. Ždanovas ir LSSR vadovai A. Sniečkus, M. Gedvilas, J. Paleckis, K. Preikšas, M. Šumauskas ir kt. Taigi, Sovietų Sąjungos ir respublikos vadovai, taip pat „geriausi“ darbo klasės, valstietijos ir inteligentijos atstovai. Tokia deputatų sudėtis buvo dar viena politinio rinkimų spektaklio ypatybė, būdinga sovietmečiui. Po rinkimų VKP (b) CK Lietuvos biuro pirmininkas Vladimiras Ščerbakovas buvo atšauktas į Maskvą ir netrukus tapo Kaliningrado srities pirmuoju partijos sekretoriumi, o Lietuvos biuras buvo panaikintas. Ši aplinkybė leistų teigti, kad „centras“ rinkimų organizavimu ir LKP (b) vadovybės veikla liko patenkintas.

Kaip ir per ankstesnius rinkimus rinkimų apygardos ir apylinkės gavo biuletenių „rezervą“. Paprastai prašymai dėl papildomų biuletenių būdavo grįšti išaugusiu rinkėjų skaičiumi. Vilniaus apskrities partijos komiteto sekretorius Vasilenko valsčių partijos ir vykdomojo komiteto sekretoriams išsiuntinėjo raštą, kad LSSR „vyriausybė leido rinkimuose dalyvauti piliečiams, kurie turi evakuacijos pažymėjimus“. Valsčių pirmininkams įsakta sudaryti „papildomus rinkėjų, turinčių evakuacijos pažymėjimus, sąrašus ir juos įskabinti rinkiminėse apylinkėse“⁵². Panašius sprendimus galėjo priimti ir kitų apskričių partkomų sekretoriai, kuriuose buvo lenkų tautybės asmenų, turinčių evakuacijos dokumentus. Kiek tokių „rinkėjų“ dalyvavo rinkimuose, sunku pasakyti⁵³. Kad ir kaip būtų, išaugus rinkėjų skaičiui, vietos valdžia galėjo reikalauti papildomų biuletenių⁵⁴.

Vis dėlto svarbiausia priežastis, skatinusi apskričių valdžią, apygardų ir apylinkių komisijas prašyti papildomų biuletenių, buvo kita – siekis politiškai apsidrausti ir turėti galimybę pagerinti rinkimų rezultatus, jei šie smarkiai nukryptų nuo partijos numatyto kurso. Atrodo, kad biuletenių rezervas buvo panašus kaip ankstesniuose rinkimuose. Tačiau buvo ir išimčių. Vilniuje per rinkimus į LSSR AT Kalinio apygardoje iškeltas A. Sniečkus. Apygardoje buvo 6367 rinkėjai, o biuletenių išduota 8 tūkst. (iš jų 6 tūkst. rusų kalba), arba 25,6 proc. daugiau, nei buvo rinkėjų. Taip pat sostinėje, Tarybų apygardoje, balotiravosi J. Stalinas. Apygardoje buvo 4560 rinkėjų, o biuletenių išduota net 9 tūkst. (5 tūkst. rusų kalba), t. y. šiek tiek daugiau nei 97 proc.⁵⁵ Matyt, rinkimų organizatoriai baiminosi, kad apygardose, kurių rinkėjai turėjo balsuoti už Sovietų Sąjungos ir Lietuvos vadovus, gali būti daug negaliojančių biuletenių, ir nuo tokių nemalonumų norėjo apsidrausti. Galiausiai visi papildomi biuleteniai atsidurdavo balsadėžėse. Tai padėjo rinkimų organizatoriams įgyvendinti partijos direktyvas: užtikrinti gausų rinkėjų dalyvavimą ir įspūdingą komunistų bei nepartinio bloko pergalę. Lietuvos biuro pirmininkas V. Ščerbakovas gyrėsi VKP (b) CK, kad „ypač organizuotai rinkimai vyko“ tose apygardose, kuriose kandidatais iškelti J. Stalinas, V. Molotovas ir A. Ždanovas. Rinkimai baigėsi gerokai anksčiau, nei numatyta⁵⁶. Baigti rinkimus

⁵¹ Dėl LTSR darbo žmonių deputatų tarybų rinkimų rezultatų. *Tiesa*, 1948 01 22, Nr. 18, p. 1.

⁵² Vilniaus apskr. partijos sekretoriaus Vasilenko pažyma, 1947?, LYA, f. 425, ap. 3, b. 28, l. 49.

⁵³ Kaip rašoma sostinės Stalino raj. orginstruktorių skyriaus vedėjo pažymoje, miesto „lenkai balsavo aktyviai, net ir tie, kurie turėjo evakuacijos pažymėjimus“. Matuleno politinformacija, 1947, LYA, f. 3109, ap. 4, b. 18, l. 96.

⁵⁴ Vilniaus apskrityje (8 apygardose) buvo daugiau nei 28 tūkst. rinkėjų. Vykdomojo komiteto pirmininkas „užsipašė“ biuletenių su „40 proc. priedu“ (rus. *nadbavka*.) (Biuleteniai lietuvių kalba sudarė 7,5 proc.) Tokio paties dydžio priedo pageidavo ir Vilniaus apskr. partijos sekretorius. Vykdomojo komiteto pirmininko Syčiovo pažyma, 1947 01 09, LCVA, f. R-349, ap. 1, b. 203, l. 13; taip pat partijos sekretoriaus Vasilenko pažyma D. Šupikovui, 1947?, LYA, f. 425, ap. 3, b. 30, l. 15. Dar žr. pažymas apie rinkėjų skaičių Vilniaus apskrities 11-oje valsčių, 1947, LYA, f. 425, ap. 4, b. 69, l. 4–6.

⁵⁵ Rinkiminių biuletenių Vilniaus m. apygardos gavimo kvitas, 1947 01 30, LCVA, f. R-349, ap. 1, b. 205, l. 28.

⁵⁶ *Lietuvos sovietizavimas 1944–1947 m.* ..., p. 601.

„anksčiau laiko“ su „įspūdinga komunistų ir nepartinių bloko pergale“ tapo ne tik stalininių, bet ir apskritai sovietinių rinkimų tradicija.

Dalyvavusių rinkimuose rinkėjų skaičių apskričių vadovai, partijos komitetų sekretoriai galėjo „padidinti“ ir kitomis priemonėmis. Kaip ir anksčiau, 1947 ir 1948 m. rinkimuose buvo naudojamos kilnojamosios urnos. Rinkėjas, sulaukęs tokios urnos savo namuose, paprastai su ginkluotų aktyvistų palyda, *nolens volens* turėjo balsuoti. Taip pat nereikia pamiršti, kad rinkimuose dalyvavo kariškiai. Deja, nustatyti, kiek jiems buvo išduota balsavimo pažymėjimų, nepavyko. Tik Šešioliktajai šaulių divizijai buvo išduota 3 tūkst. pažymėjimų (2500 lietuvių kalba).

Išlikę įvairūs balsavimo dienos dokumentai (partijos komitetų sekretorių ataskaitos, pranešimai iš apylinkių į apygardas (balsavimo „telegramos“), juodraštiniai komisijos narių užrašai ir pan.) iš esmės patvirtina prielaidą, kurią padariau aiškindamasis rinkėjų aktyvumą per rinkimus į SSRS AT. Rinkėjai aktyviau balsavo prašvitus (ankstyvą rytą balsavusių būdavo vos keli procentai). Aktyvumas augo gana tolygiai, tačiau maždaug apie 14–15 val. staiga šoktelėdavo, o iki 18 val. rinkimai (daugelyje apylinkių) pasibaigdavo⁵⁷. Ir rezultatas, pasak oficialių pranešimų, viršydavo 90 proc. Labiausiai tikėtina, kad maždaug tuo metu imdavo „balsuoti“ biuletenių rezervas.

Šią prielaidą pagrįsiu balsavimo eiga rinkimuose į vietos tarybas Vilniaus apskrityje⁵⁸. Išliko duomenys apie rinkėjų aktyvumą beveik visuose apskrities valsčiuose (apskričiai priklausė kelios „uždaros“ rinkimų apylinkės, kuriose balsavo kariškiai). Pirmieji aktyvumo rezultatai fiksuoti 8 val. Apskrityje praėjus dviem valandoms nuo oficialios rinkimų pradžios balsavo 6,8 proc. rinkėjų. (mažiausias aktyvumas buvo Rudaminos valsčiuje, kuriame buvo 10 rinkimų apylinkių ir viena „uždara“, – balsavo vos 1,2 proc. rinkėjų). Dar po dviejų valandų balsavusiųjų skaičius išaugo (siekė 16,3 proc.), o 12 val. apskrityje jau balsavo 32 proc. rinkėjų. Tačiau labiausiai rinkėjų aktyvumas „šoktelėjo“ nuo 14 val. ir rinkimai baigėsi 18 val. Pateiksiu dar kelių Vilniaus apskr. valsčių rinkėjų aktyvumo duomenis. Mickūnų valsčiuje (septynios rinkimų apylinkės ir 6320 rinkėjų) 8 val. balsavo 3,9 proc., 10 val. – 12,5 proc., 12 val. – 26,2 proc., o štai 14 val. – 43,1 proc., 16 val. – 69,7 proc. rinkėjų. Baigėsi rinkimai 18 val. „rezultatu“ – 98,9 proc. Arba štai Šalčininkų valsčiaus duomenys (keturios apylinkės ir 4495 rinkėjai): 8 val. balsavo 8,1 proc., 10 val. – 20,8 proc., 12 val. – 48,9 proc. 14 val. – 73,4 proc., o 16 val. rinkimuose „dalyvavo“ 91,8 proc. rinkėjų. Valsčiuje rinkimai baigėsi šimtaprocentiniu rezultatu. O štai kaip balsavo minėto Rudaminos valsčiaus rinkėjai: 10 val. rinkimuose dalyvavo 10,1 proc. rinkėjų, 12 val. – 25,3 proc., 14 val. – 44,2 proc., 16 val. – 76,0 proc. Rinkimai kaip ir visais ankstesniais atvejais baigėsi 18 val., dalyvavo 98,9 proc. rinkėjų.

Kai kuriose apskrityse, pavyzdžiui, Kėdainių, pirmieji duomenys apie rinkėjų aktyvumą yra tik nuo 10 val.⁵⁹ Matyt, rinkimų apylinkės kai kada būdavo atidaromos vėliau. Sprendžiant iš žiniaraščio, rinkėjai aktyviau balsavo Kėdainių mieste ir buvo gerokai pasyvesni valsčiuose. Mieste jau 10 val. rinkimuose balsavo apie 25 proc. rinkėjų, o štai Kėdainių valsčiuje balsavo 12 proc., Šėtos – apie 10 proc., Survilaiškio – 18 proc., Dotnuvos – 14 proc., Josvainių – 12 proc. Rinkėjų aktyvumo „šuoilis“, kai aktyvumas išaugdavo 20 proc. ir daugiau, daugumoje rinkimų apylinkių buvo maždaug nuo 16 iki 18 val. (jau 18 val. buvo tokių rinkimų apylinkių, kuriose balsavo apie 90 proc. rinkėjų). Remiantis oficialiais duomenimis, rinkimų į vietos tarybas (apskričių, miestų, miestų rajonų, valsčių, apylinkių, gyvenviečių) rinkėjų aktyvumas buvo didesnis nei 99 proc. Rinkimuose vienas deputatas į apylinkės tarybą negavo „absoliučios balsų daugumos ir nebuvo išrinktas“. Buvo paskirti nauji rinkimai. Absoliuti dauguma tarybų deputatų, daugiau nei 88 proc., buvo ne partijos nariai. Deputatų tautiškumas neskelbtas. Galima apibendrinti,

⁵⁷ Rinkėjų aktyvumą komisijos fiksuodavo kas dvi valandas, nuo 8 val. ryto iki 24 val. nakties. Aštuntą valandą balsuodavo vos keli procentai rinkėjų, apie dešimtą išaugdavo iki keliasdešimties, tada būdavo popietinis „šuoilis“. Faktiškai apie 18 val. rinkimai baigdavosi. Žinios apie rinkėjų aktyvumą (lentelė), 1947, LYA, f. 749, ap. 2, b. 2, l. 229–230.

⁵⁸ Žiniaraščiai apie balsavimo eigą Vilniaus apskrityje ir valsčiuose, 1948 01 ?, LYA, f. 425, ap. 4, b. 69, l. 25–29.

⁵⁹ Žinios apie rinkėjų aktyvumą Kėdainių apskrityje (lentelė), 1948, LYA, f. 749, ap. 2, b. 3, l. 2–3.

kad rinkėjų aktyvumas, užfiksuotas rinkimų žiniaraščiuose iki 14 val., atitiko realią situaciją. Rinkėjai stengdavosi balsuoti šviesiu paros metu. Vėliau rinkimų apylinkių ir apygardų komisijų pirmininkai, valsčių bei apylinkių partijų ir vykdomųjų komitetų sekretoriai vykdė partinės vadovybės nurodymus ir užtikrino dalyvavimo „masiškumą“.

Iki Nikitos Chruščiovo paskelbtos destalinizacijos pradžios 1956 m. vasario mėn. XX SSKP suvažiavime LSSR organizuoti dveji rinkimai į SSRS AT (1950 m. ir 1954 m. kovo mėn.), taip pat dveji rinkimai į Lietuvos SSR AT (1951 m. ir 1955 m. vasario mėn.) ir treji rinkimai į vietines tarybas (1950 m. gruodžio mėn., 1953 m. vasario mėn. ir 1955 m. vasario mėn.⁶⁰). Rinkimai į SSRS AT ir LSSR AT vyko kas ketverius metus, o į vietines tarybas – kas dvejus. Pasakojimas apie rinkimus partinėje spaudoje ir įvairiose partiečių ataskaitose niekuo nesiskyrė nuo ankstesnių pasakojimų apie rinkimus.

Ir vėlesniuose rinkimuose rinkėjų aktyvumui įtakos turėjo ne tik organizatorių kompetencija (ar nekompetencija), masinis propagandinis-agitacinis darbas, materialinis rinkėjų suinteresuotumas, bet ir *sisteminiai* veiksniai. Šeštojo dešimtmečio pradžioje sovietinė valdžia nuslopino ginkluotą pogrindį. Rinkimai į tarybas vyko saugesnėje aplinkoje – ginkluotų išpuolių nebeliko, nors „buržuazinio nacionalizmo pasireiškimų“ buvo. Tačiau galima manyti, kad tokios „buržuazinio nacionalizmo“ apraiškos didesnės reikšmės rinkimų organizavimui neturėjo, nors dalies visuomenės požiūrį į rinkimus atspindėjo. Antra, šeštojo dešimtmečio pradžioje baigėsi masinė kolektyvizacija, dauguma valstiečių buvo suvaryti į kolūkius. Kolūkių administracijai (pirmininkams, partinių organizacijų sekretoriams, agitatoriams) buvo lengviau „organizuoti“ rinkėjus. Rinkimų komisijų pirmininkų ataskaitose teigiama, kad kolūkiečiai į rinkimų apylinkes atvyksta grupėmis, vadovaujamomis kolūkio pirmininkų ar partijos sekretorių. Trečia, rinkimuose į SSRS AT 1954 m. kovo mėn. iš respublikinės partinės spaudos dingo užuominos į Staliną, nebeliko ir jo portretų. Tiesa, provincijoje „puošiant“ rinkimų apylinkes vis dar šalia Lenino stovėdavo ir Stalino biustas, o ant sienų kabėjo „tautų tėvo“ portretai⁶¹. Rinkimų procese palaipsniui atsirado ir pirmieji destalinizacijos ženklai.

Chruščiovinio atlydžio metu rinkimų politiniame teatre didesnių pokyčių neįvyko – sumažėjo administracinis spaudimas, daugiau dėmesio skirta agitacijai ir rinkėjų įtikinėjimui. Iš esmės tokie rinkimai egzistavo iki pat Michailo Gorbačiovo reformų ir dalinės politinės sistemos demokratizacijos (rinkimų į LSSR AT ir Liaudies deputatų suvažiavimą⁶²). Valdžia vis dar inertiškai manė, kad rinkimai į visų lygių tarybas išlieka pakankamai efektyvus sovietizacijos instrumentas. Tačiau būtent chruščiovmečiu rinkimai tapo viešojo politinio gyvenimo rutina, o dalyvavimas rinkimuose – apeiginis.

Išvados

1. Straipsnyje aptariamieji pirmieji rinkimai į LSSR AT ir į vietines tarybas. Remiamasi prielaida, kad rinkimai į tarybas buvo svarbus titulinės tautos – lietuvių – įtraukimo į sovietinę politiką (politinės mobilizacijos) priemonė. Rinkimais siekta formuoti naują politinę sovietinę tapatybę – sovietinį patriotizmą. Todėl rinkimų organizatoriams keltas uždavinys užtikrinti dalyvavimo rinkimuose masiškumą.

2. Per rinkimus į LSSR AT ir vietines tarybas rinkimų organizatoriai susidūrė su keliais svarbesniais iššūkiais. Valdžios galimybės įtraukti titulinės tautos atstovus – lietuvius – į rinkiminį procesą ribojodė sudėtinga socialinė-ekonominė situacija ir tai, kad gana daug gyventojų lietuvių sovietinės valdžios nelaikė sava, tautine ir manė, kad ji laikina. Rinkimai vyko partizaninio karo sąlygomis. Provincijoje partizanų agitacija ir ginkluoti išpuoliai prieš rinkimų organizatorius, sovietinius aktyvistus turėjo įtakos rinkėjų apsisprendimui, ar balsuoti. Kitas svarbus veiksnys, kuris lėmė rinkimų eigą, buvo menka

⁶⁰ 1955 m. vasario 27 d. vyko rinkimai į Lietuvos SSR AT ir vietines tarybas.

⁶¹ Jonavos miesto rinkiminės apylinkės komisijos pirmininko informacija, 1954 03 ?, LYA, f. 3598, ap. 9, b. 9, l. 148.

⁶² Laurinavičius, Č.; Sirutavičius, V. *Lietuvos istorija. T. 12, d. 1: Sąjūdis: nuo „persitvarkymo“ iki Kovo 11-osios*. Vilnius: „Baltų lankų“ leidyba, 2008, p. 213–214.

organizatorių – sovietinių bei partinių kadru – kompetencija. Sovietinei Lietuvos valdžiai trūko lojalių lietuviškų kadru, galinčių administruoti rinkimus, todėl buvo vėluojama sudaryti rinkėjų sąrašus, juose buvo daug klaidų.

3. Iššūkiu rinkimų organizatoriams tapo vietiniai rinkimai į darbo žmonių deputatų tarybas. Į apylinkių, valsčių, miestų vietinės valdžios organus reikėjo išrinkti daugiau nei 41 tūkst. deputatų. Rinkimams reikėjo mobilizuoti didelį būrį agitatorių, rinkimų apylinkes, agitacinius punktus aprūpinti propagandine literatūra ir užtikrinti rinkimų organizatorių ir rinkėjų saugumą. Vietiniuose rinkimuose rinkimų organizatoriai susidūrė su iki tol neegzistavusia problema – „partijos numatyti kandidatai“ kartais atsisakydavo balotiruotis. Tokių atvejų buvo įvairiose Lietuvos vietose, dažniausiai valsčiuose. Atsisakymo priežastis paprastai buvo partizanų keršto baimė. Tiesa, sprendžiant iš oficialios statistikos, tokių atvejų buvo nedaug. Apskirtyse ir valsčiuose, kuriuose partizaninis judėjimas buvo aktyvus ir buvo daugiau ginkluotų išpuolių, o norinčių tapti vietinių tarybų deputatais trūko, partiniai vadovai falsifikavo kandidatų sąrašus. Rinkimuose į vietines tarybas užfiksuoti atvejai, kai rinkėjų susirinkimai dėl įvairių priežasčių atšaukdavo partijos komitetų pasiūlytus kandidatus. Deja, statistikos, kiek tokių atvejų buvo, aptikti nepavyko.

4. Siekdamas įgyvendinti rinkimams į tarybas iškeltus tikslus ir paskatinti rinkėjų aktyvumą, partinės organizacijos išvystė agitacinį-propagandinį darbą. Taip pat buvo sustiprinta rinkimų apylinkių ir rinkimų organizatorių apsauga. Rinkimų dieną taikyta kilnojamųjų balsadėžių praktika. Vis dėlto svarbiausia priemonė, rinkimų komisijoms leidusi užtikrinti dalyvavimo rinkimuose masiškumą ir komunistų bei nepartinių bloko „įspūdingą pergalę“, buvo apygardoms ir apylinkėms išsiuntinėtas biuletenių rezervas. Apygardose, kuriose kandidatais iškelti Sovietų Sąjungos ir sovietinės Lietuvos vadovai, biuletenių rezervas buvo gerokai didesnis. Galima manyti, kad galiausiai visi balsavimo biuleteniai atsidurdavo balsadėžėse.

Išlikę fragmentiški rinkimų dienos dokumentai (įvairios ataskaitos, pranešimai iš apylinkių į apygardas, balsavimo „telegramos“, juodraštiniai komisijos narių užrašai ir pan.) liudija, kad rinkėjų aktyvumas iki vidurdienio augo gana tolygiai, tačiau maždaug nuo 14 val. staiga šoktelėdavo ir apie 18 val. rinkimai daugelyje apylinkių pasibaigdavo. Tikėtina, kad būtent tuo laiku imdavo „balsuoti“ biuletenių rezervas. Antra vertus, tuose pačiuose archyvuiniuose šaltiniuose aptinkami 12 val. duomenys apie rinkėjų aktyvumą gali būti laikomi patikimais.

5. Rinkimuose į LSSR AT ir į vietines tarybas, panašiai kaip ir rinkimuose į SSRS AT, buvo įvairių „antisovietinių pasireiškimų“, kurių tikslas buvo atgrasyti nuo dalyvavimo rinkimuose arba juos kompromituoti. Visgi populiariausia protesto prieš rinkimus forma buvo balsavimas prieš kandidatus, išbraukiant jų pavardes, arba biuletenių gadinimas. Tokių atvejų buvo gerokai daugiau per vietinius rinkimus (oficialiais duomenimis, rinkimuose į LSSR AT tokiais laikyti daugiau nei 24 tūkst. biuletenių, o rinkimuose į darbo žmonių deputatų tarybas – 59 tūkst.). Galima manyti, kad protesto balsais rinkėjai išreiškė neigiamą ir priešišką požiūrį į sovietinę Lietuvą ir, tikėtina, tokių daugiau buvo rinkimuose į LSSR AT. Tačiau taip pat tikėtina, kad taip pasisakyta ne prieš režimą, bet prieš konkrečius kandidatus, ir tokio balsavimo daugiau buvo vietiniuose rinkimuose. Žinoma, tai tik spekuliatyvūs pasvarstymai.

6. Valdžios požiūriu rinkimai į LSSR AT ir į vietines tarybas užbaigė formalią, politinę-institucinę Lietuvos sovietizaciją. Neatsitiktinai po rinkimų į LSSR AT Maskva panaikino VKP (b) CK Lietuvos biurą. Antra vertus, stalininiai rinkimai *per se* buvo fikcija: organizuoti į instituciją, kuri realios politinės galios sovietinėje sistemoje neturėjo. Rinkimų rezultatai neišreiškė rinkėjų valios, nes buvo nustatyti partinės vadovybės, nors rinkimų procese buvo tiesioginės demokratijos apraiškų. Stalininis politinis rinkimų teatras nesprendė sovietinės valdžios Lietuvoje legitimumo klausimo, tačiau buvo svarbus naujos sovietinės tapatybės formavimo instrumentas.

Šaltiniai ir literatūra

Naudoti archyviniai fondai

Lietuvos ypatingasis archyvas, f. 425. Lietuvos komunistų partijos Vilniaus apskrities komitetas.
Lietuvos ypatingasis archyvas, f. 706. Lietuvos komunistų partijos Mažeikių apskrities komitetas.
Lietuvos ypatingasis archyvas, f. 749. Lietuvos komunistų partijos Kėdainių apskrities komitetas.
Lietuvos ypatingasis archyvas, f. 1128. Lietuvos komunistų partijos Šiaulių apskrities komitetas.
Lietuvos ypatingasis archyvas, f. 1203. Lietuvos komunistų partijos Telšių apskrities komitetas.
Lietuvos ypatingasis archyvas, f. 1308. Lietuvos komunistų partijos Alytaus apskrities komitetas.
Lietuvos ypatingasis archyvas, f. 1771. Lietuvos komunistų partijos Centro komitetas.
Lietuvos ypatingasis archyvas, f. 2785. Lietuvos komunistų partijos Kauno apskrities komitetas.
Lietuvos ypatingasis archyvas, f. 3109. Lietuvos komunistų partijos Vilniaus miesto komitetas.
Lietuvos ypatingasis archyvas, f. 3598. Lietuvos komunistų partijos Jonavos rajono komitetas.
Lietuvos ypatingasis archyvas, f. K-41. Lietuvos TSR valstybės saugumo komitetas (KGB).
Lietuvos centrinis valstybės archyvas, f. R-349. Rinkimai į LTSR Aukščiausiąją Tarybą.
Vilniaus regioninis valstybės archyvas, f. 761. Vilniaus miesto liaudies deputatų tarybos vykdomasis komitetas.

Publikuoti šaltiniai

Centrinės rinkiminės komisijos pranešimas. *Tiesa*, 1947 02 13, Nr. 38, p. 1–2.
Dėl LTSR darbo žmonių deputatų tarybų rinkimų rezultatų. *Tiesa*, 1948 01 22, Nr. 18, p. 1.
Liaudies vieningumo manifestacija. *Tiesa*, 1947 02 10, Nr. 35, p. 1.
Lietuvos sovietizavimas 1944–1947 m.: VKP (b) CK dokumentai: dokumentų rinkinys / sudarė ir parengė Mindaugas Pocius. Vilnius: Lietuvos istorijos instituto leidykla, 2015.
Lietuvių tautos džiaugsmo ir pasididžiavimo diena. *Tiesa*, 1947 01 09, Nr. 8, p. 1.
Vasario 9 – lietuvių tautos šventė. *Literatūra ir menas*, 1947 01 30, Nr. 4, p. 1.
Советский Союз на международных конференциях период Великой Отечественной Войны 1941–1945 гг. Том IV. Крымская конференция руководителей трех союзных держав – СССР, США и Великобритании (4–11 февраля 1945 г.): сборник документов. Москва: Изд. политической литературы, 1984.

Literatūra

Anušauskas, Arvydas. *Lietuvių tautos sovietinis naikinimas 1940–1958 metais*. Vilnius: Mintis, 1996.
Bukavickas, Rubenas. Klaipėdos kraštas Tarybų Lietuvos sudėtyje 1945–1948 metais: probleminiai klausimai ir teisiniai aspektai. *Istorija*, 2018, t. 110, Nr. 2, p. 19–54.
Korkuć, Maciej. Wybory 1947 – mit założycielski komunizmu. *Biuletyn IPN*, 2007, Nr. 1–2, p. 106–115.
Laurinavičius, Česlovas; Sirutavičius, Vladas. *Lietuvos istorija. Sąjūdis: T. 12, d. 1: Sąjūdis: nuo „persitvarkymo“ iki Kovo 11-osios*. Vilnius: „Baltų lankų“ leidyba, 2008, p. 213–214.
Mevius, Martin. *Agents of Moscow. The Hungarian Communist Party and The Origins of Socialist Patriotism 1941–1953*. Oxford: Oxford University Press, 2010.
Michalopoulou, Catherine. A Unique Collaboration: Prominent Statisticians' Survey Work in Greece in 1946. *The American Statistician*, 2014, Vol. 68, No. 3, p. 196–203.
Nachmani, Amikam. Civil War and Foreign Intervention in Greece: 1946–49. *Journal of Contemporary History*, 1990, Vol. 25, No. 4, p. 489–522.
Ree van, Erik. *The Political Thought of Joseph Stalin. A Study in Twentieth – Century Revolutionary Patriotism*. London and N.Y.: Routledge Curzon, 2002.

- Rothschild, Joseph; Wingfield M. Nancy. *Return to Diversity. A Political History of East Central Europe since World War II*. Oxford: Oxford University Press, 2000.
- Sirutavičius, Vladas. Stalininis politinis rinkimų teatras (I). Tarp ideologijos ir praktikos: pirmieji pokario rinkimai Lietuvoje 1946 m. *Parlamento studijos*, 2026, Nr. 37, p. 25–52.
- Tininis, Vytautas. *Komunistinio režimo įtvirtinimas Lietuvoje ir jo nusikaltimai: antroji sovietinė okupacija (1944–1953)*. Vilnius: Margi raštai, 2009.
- Truska, Liudas. *Lietuva 1938–1953 metais*. Kaunas: Šviesa, 1995.
- Wall, L. Wendy. America's „Best Propagandists“: Italian Americans and the 1948 „Letters to Italy“ Campaign. In: *Cold War Constructions. The Political Culture of United States Imperialism, 1945–1966* / ed. by Christian G. Appy. Miestas: The University of Massachusetts Press, 2000, p. 89–109.